

20

НОВОСТИ • Среда, 10. јун 2015.

Сећање

Српски војни санитет у Првом светском рату између херојсте

Ране које боле читав

У историји није забележено да је велика војска њоју српске ушла у толико крвав и бруталан сукоб уз толико мали број лекара

ИЗЛОЖБА посвећена српском војном санитету у Првом светском рату, отворена у Галерији Војног музеја на Калемегдану, својеврсна је "временска рупа" у коју посматрач упадне и залес се у добу од пре једног века, када су наши преци изгубили трећину становништва покушавајући да спасу Србију од геноцида који су јој наменили у Великом рату.

Савремених тих догађаја, др Лазар Генчић забележио је да у војној историји нема примера да је "онако велика војска, какву је Србија имала у сва три рата, кренула са онако малим бројем лекара, каква је била српска војска".

Огроман напор уложили су музејски саветник др Мирко Пековић, Гордана Буловић, кустос и историчар Музеја града Новог Сада, као и Бранислав Станковић, кустос и историчар Народног музеја у Шапцу. Пред нама су предмети, скромни хируршки инструменти и направе које су служиле малобројним лекарима српске војске током ове језиве погibeљи.

Ратно сналажење

- У РАТ се кренуло са оним што је било на располагању, уз максималан напор, али и велику одлучност - говори др Пековић. - Ново

наоружање, употреба авиона, зараза тифуса, стварају непремостиве тешкоће српској команди и Србији. Било је недовољно лекова, санитарског материјала и опреме. После свега остао је светао пример самопрегора, хуманости и правог херојства људи у белом, који су данас, после само стотину година, скоро сасвим потиснути у заборав.

Чувајући различите предмете из тог доба, наши домаћини поминају како су у ратним условима болесничке постеље биле од плетеног прућа. Пећи и чункови били су израђени од бензинских канти. За осветљење су служиле празне кутије од конзерви, а ва-

Око 1,2 милиона Срба је погинуло у Првом светском рату, тифус је однео више од 170.000 жртва

тог натопљеном бензином и фићтиљем извученим кроз капак.

- Употребљавале су се карбидне лампе, бензинска бурад служила су за тушеве, а већа за дезинфекционе апарате - импровизовано "српско буре".

Ту видимо чудо наше досетљивости. Једноставан, али изузетно ефикасан парни апарат састојао се од обичног казана на који се

Др Никола Ристић

стављао буре, и помоћу паре су уништавали ваши у вешу и одећи. Импровизовани су и апарати за дестиловану воду, које су звали "пољским самоварима".

Наши домаћини издвајају и дело др Николе Ристића, који је био учесник војних сукоба тога доба. Гледамо његове еполете санитетског потпуковника, очуван зубарски прибор. И ту је фотографија која репортере посебно зауставља и тражи пажњу: зубарска ординација из Првог светског рата. Испред круте, грубо истесане столице стоји апарат оног доба. Бушилицу је покретао скроман механизам који је стоматолог покретао газећи педалу, исто као што су некада покретане прешиваће машине. Ко се данас плаши одласка код зубара у оно време би био на Танталовим мукама.

Пред нама су предмети др Светислава Симоновића, човека који је био студент медицине још код легендарног Јована Јовановића Змаја, да би касније упознао Пе-

тра Мркоњића, у доба када није ни слутно да ће овај потом поста-ти краљ Петар, а до краја каријере остаје његов лични лекар.

Гледамо фотографију ратника који је успео да пређе преко Албаније и преживи све муке које су досезале до границе издржљиво-

Један српски војник је после преласка Албаније био тежак свега 27 килограма

сти једног човека, а војник је на крај пута стигао тако што је вага испод њега измерила тежину несрећника - од 27 килограма.

Импровизација

СВИ предмети које су наши саговорници успели да прикупе током година рада аутентични су.

Изложба

ДРАГОЦЕНА поставка изложбе "Српски санитет 1914-1918." биће отворена за посетиоце до 12. јула. На овом месту су стручњаци сакупили експонате који у највећој мери до сада нису били приказивани широј јавности.

Изузетан допринос приложили су Музеј града Новог Сада, као и њихове колеге из Народног музеја у Шапцу. Драгоцени су и приватни фондови др Николе Ристића и приватна колекција Милана Б. Вакањца. Сва запрежна возила за превоз рањеника, јармови за стоку која их је вукла, бурад за искувавање одеће и остали експонати су оригинални, уз реставравање делова који су били угрожени зубом времена.

Српске "авети" на Крфу

Бритва на фронту

Ваљевска болница

Београдске приче

Генерални директор и главни уредник Компаније "Новости" а. д. Ратко Дмитровић. Написао и приредио: Зоран Николић. Арт директор: Марко Марковић. Техничка припрема: Иван Срећковић

И СНАЛАЖЉИВОСТИ

ВЕК

Тако видимо запрете које су биле намењене транспорту рањеника, али и коње који су имали посебан део како би могли да понесу и рањенике који могу да седе и оне који су приморани да буду транспортници у лежећем положају.

Један од јунака оног доба пребегав је из аустроугарске војске, па је направио велики круг бежећи по белом свету успевши да се домогне положаја српске војске и да се пријави у добровољце, док је прича о девојачкој спреми Персе Спајић вредна сваког помена.

Милета Милутиновић из села

Носила на коњима

Три "тифуса"

Од "три тифуса" (колера, пегави и трбушни тифус) у Србији је током Првог светског рата оболело више од 400.000 људи, а умрла је готово половина од тог броја.

штак ове дирљиве приче.

- Милутиновић је преживео, опоравио се и наставио да ратује до ослобођења - додаје наш саговорник. - Све време рата носио је пешкир девојке Персе из Текериша као амајлију, планирајући да

га након рата врати власници.

За то му се указала прилика после пуних 60 година, када је обележавано шест деценија од славне Церске битке. Тада је јунак са унуком посетио Текериш и кућу Стевановића. Нажалост, Перса је умрла непосредно после рата, са свега 23 године, али су њени потомци, уз највеће поштовање, примили пешкир. Тада су први пут сазнали његову историју.

- Због узвишености и лепоте ове приче, која подсећа на легенде о витештву и чисти, породица Сте-

Девојачка спрема за рањеника

Фото: В. Данилов

Почетак и крај

НА почетку рата у војном санитету налазило се 409 лекара. Велики број им се прикључио из Војводине, као и бројни студенти медицине, њих око 230. Било би их више да Аустроугарска, супротно обичајима рата, није задржала и интернирала око сто српских студената медицине који су се у тренутку објаве рата налазили на њиховој територији.

У току рата умрла су или погинула укупно 143 лекара, ветеринара или апотекара и 21 медицинар који су били у српској војсци, као и 25 страних лекара из хуманитарних мисија. Највећи број страдао је од заразних болести, нарочито у време епидемије тифуса.

Ратна зубарска ordinacija

Пешкир Персе из Текериша прешао Албанију и после 60 година стигао кући

на, окрете се сва земља око мене... Неки ме вуку назад, кажем ја њима: Како и назад, знате ли, људи, да је наређен јуриш!?" "Ј... те јуриш", каже један од њих, знаш ли да су ти одвалили парче лобање, и да ти се види голи мозак као цак-ће ко голуздрави "тиче?"

Послали Трифуновића у превјалиште, а пита га неки Настас из Крушевца може ли да иде. "Што да не могу, нисам килав!" - Сећам се доктора Цона и госпође Стобарт, пожутили они, место мене, ко лимун - причао је после

Седлара код Свилајнца је са својом дивизијом бранио падине Цера код Текериша, одакле је, тешко рањен, успео да се са још једним рањеником пребаци у кућу Тихомира Стевановића.

- Ова кућа је била напуштена, јер су домаћини оставили село и повукли се иза линије фронта са осталим цивилним становништвом - објашњава др Петковић. - Ту су их већ следећег дана пронашли аустројски војници. Милутиновићевог саборца убили су одмах, а Милету су оставили у животу, верујући да тако тешко рањен неће преживети. Оставши сам и препуштен себи, Милета је из сандука у коме се чува девојачка спрема узео пешкир којим је преврио рану.

Пешкир је са девојачком спремом у кућу Стевановића донела невеста, која је на њему својом руком извезла: "Перса Спајић девојка, сретан ти празник и добро јутро домаћине". Донела га је када се удала за Тихомира Стевановића.

Када су се вратили из збег, домаћини нису затекли рањеника, јер су га српски војници већ однели са собом. Али, ту није завр-

Др Мирко Пековић изоред буреиша за стерилисање

Прешао пола света за Србију

ДОБРОВОЉАЦ Милан Вакањац имао је нестварну биографију хероја. Као свршеног ђака у Сомбору мобилише га аустроугарска војска и шаље 1915. године на руски фронт, где успева да пребегне на другу страну. У марту 1916. прикључује се Првој српској добровољачкој дивизији у Одеси, а онда га, заједно са другим војницима чека невероватан пут: од Одесе, преко Сибира све до луке Порт Артур, где их укрцавају у један британски брод, па плови преко Кинеског мора, Индијског океана и Црвеног мора. Потом пролази кроз Суецки канал, па у Порт Саид, и на крају у Солун.

Вакањац је нацртао и карту на којој је прецизно учртао путању коју је прошао са друговима пре него што се придружио српским јединицама које су ослобађале земљу.

вановић поклонили је ову Персину рукотворину Народном музеју у Шапцу.

Да до века приповеда о томе каква смо народ били.

"Зашвајсована" лобања

ЗАЧУДНА је прича редова Дринске дивизије Драгутина Трифуновића, који је рањен на Колубари, док је покушавао да спасе друга. "Тресну ме нешто посред теме-

рањеник. - Био и неки наш доктор мајор Ђорђе Протић... Мого би ја теби причати још кол'ко 'оћеш... Како сам, на пример прешао преко Албаније без поклопаца за главу, само са завојима, или како сам био живи леш на острву Виду, како сам све то преживео и после као један гроф живео на острву Крфу и у Северној Африци где је владао један бег. Ту, у Тунису, осам пута су ме аперисали и коначно ми са две сребрне плоче зашвајсовали лобању... ■